

Висновки:

1. Екологічна геоморфологія та екологічна географія виступають важливими складовими сучасної географічної науки, покликаними оцінювати екологічний стан геосистем різних рангів і господарського призначення. Ці напрями інтенсивно розвиваються і мають перспективи інтегрування під егідою геоєкології і конструктивної географії.
2. Поступ екологічної геоморфології та екологічної географії пов'язуємо з вирішенням важливих прикладних геоєкологічних завдань, науковим забезпеченням оптимізації природокористування та екологічного стану довкілля, удосконаленням теорії і методики досліджень широкого спектру об'єктів і систем, підвищенням суспільного іміджу цих галузей географії через підготовку і публікацію серії узагальнюючих монографій, підручників, навчальних посібників, довідників та орієнтованих на практику методичних і конструктивно-географічних рекомендацій.
3. Найважливішими проблемами цих галузей географічного знання вважаємо необхідність ширшого впровадження в геоєкологічні дослідження технологій ГІС, аерокосмічних методів, географічної прогностики, експертології, ризикології та даних моніторингу.
4. Вважаємо за доцільне підготовку фахівців еколого-геоморфологічного та еколого-географічного (геоєкологічного) профілю на географічних факультетах вищих навчальних закладів.

Література:

1. Ковальчук І. Проблеми географічних досліджень міських поселень. // Збірник праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції "Шляхи вирішення екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика" (30 – 31 жовтня, 2003 року). ЕКО-Хмельницький, № 5, 2003. – С. 16 – 22.
2. Круглов І. С. Екологія ландшафту (геоєкологія): аналіз європейських та північно-американських публікацій. // Український географічний журнал, 2000. – № 2. – С. 62 – 66.
3. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охорона природи: словник-довідник. – Київ: Знання, 2002. – 550 с.
4. Реймерс Н. Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.

Summary:

I. Kovalchuk. ENVIRONMENTAL GEOMORPHOLOGY AND ENVIRONMENTAL GEOGRAPHY: PROGRESS, PROBLEMS, PROSPECTS

The essence of the problems and prospects of new geographic science branches development – environmental geomorphology and environmental geography are characterized. Classification schemes of geo-ecological problems as well as factors caused this problem have been proposed. The algorithm of environmental-geographic investigation of urbosystems has been substantiated.

УДК 911.52

Григорій ДЕНИСИК

АНТРОПОГЕННА Й ЕКОЛОГІЧНА ГЕОГРАФІЇ

Зародження й розвиток нового наукового напрямку в будь-якій науці, а тим більше зародження й розвиток нової науки – знаменна подія. Таке трапляється нечасто, хоча нові наукові напрями можуть формуватись й зникати "на наших очах"; для становлення науки потрібно значно більше часу. До таких нових наук я відношу антропогенну й екологічну географії. Їх повне оформлення ще попереду, але уже зараз постають питання про взаємовідносини й залежність між ними, вплив, лінії перетину, сумісність тощо. Ці питання є актуальними особливо тепер, на початку становлення антропогенної й екологічної географій, бо вони будуть стимулювати або не стимулювати їх розвиток у майбутньому.

Проблеми розвитку антропогенної географії частково розглянуті в працях Ф.М. Мількова [7], Л.І. Воропай [2], Г.І. Денисика [4]. Зокрема, встановлено місце антропогенної географії в структурі природничої географії, розглянута структура антропогенної географії та її завдання. Активніше розвиваються окремі галузі антропогенної географії: антропогенна геоморфологія [6], антропогенна гідрологія [7], антропогенна кліматологія (агрокліматологія), антропогенна (промислова) ботаніка [8] тощо. Підсумок розвитку антропогенної географії та її окремих галузей, а також перспективи на майбутнє був зроблений на Міжнародній конференції “Антропогенні географія й ландшафтознавство у ХХ і ХХІ століттях” у Вінниці [1]. Щоб не зупинятись детально на особливостях розвитку екологічної географії (а вони значно різноманітніші), я лише відзначу, що конференція “Екологічна географія: історія, теорія, методи, практика” (Тернопіль, 2004) – теж своєрідний підсумок відповідного етапу розвитку цієї науки. Маючи підсумки (хоча й проміжні) розвитку двох наук, можна частково розглянути подібні й відмінні риси антропогенної й екологічної географій, взаємозв’язки та взаємозалежність між ними. Цим й визначається мета дослідження.

На мій погляд, в географії було два закономірних, але нерівнозначних поділи. Вони не співпадають з етапами й недоліками історії розвитку географії, а лише доповнюють їх.

Галузевий (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) призвів до виокремлення таких наук як геологія, геоморфологія, кліматологія, ботаніка, зоологія, екологія та ін. (галузева диференціація). Відомо, що цей поділ був зумовлений як розвитком самої географії, так і (що головне) конкретними запитами практики (суспільства) на необхідні на той час ресурси, зокрема й природні. Про це сказано й написано немало. Я лише зазначу, що пріоритетним у розвитку нових наук було вирішення питань як і чим задовольнити потреби. Здебільшого, ці питання вирішувались, потреби задовольнялись, але усе проходило в таких масштабах, що не без подиву було відображено у книгах Д.П. Марша “Людина й природа, або про вплив людини на зміну фізико-географічних умов” (опублікована у 1864 році у Лондоні й через два роки в Росії), статтях в журналі “Землезнавство” (1894 р.) під однією назвою “Воздействие человека на природу”, В.В. Докучаєва та його учнів, С.Л. Рудницького та П.А. Тутковського. Опубліковані праці сприяли зародженню як антропогенної, так і екологічної географій, формуванню їх теоретичних основ. Проте в подальшому, особливо у бувшому Союзі, ці науки розвитку не отримали.

Міжгалузевий (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Виокремлюється ряд наукових напрямів й нових наук, що формуються на стику двох і більше наук. До таких я відношу антропогенну й екологічну географію: перша сформувалась на стику економіки й географії, друга – екології й географії. Їх відродження в Україні розпочалось лише наприкінці ХХ ст. Проте, якщо в період зародження функції антропогенної й екологічної географій практично не розмежовувались, то зараз це необхідно зробити чітко. Антропогенна географія вивчає вплив людини (суспільства) на безкомплексну (компонентну) природу; екологічна – наслідки цього впливу на стан довкілля й здоров’я людей. У цьому різниця між ними. Разом з тим, я далекий від думки, що антропогенна географія не екологічна. По суті, будь-яка географічна наука екологічна і вирішує ті чи інші пов’язані з нею екологічні проблеми. Звідси й та велика кількість нових назв наук – екогеологія, екогеоморфологія, екогрунтознавство і т.п. Проте, я більше схильюсь до думки, що кожна з названих наук повинна вирішувати свої завдання, а при необхідності й завдання сумісно з екологією: у монографіях це може бути один з розділів, у дисертаціях – одна з глав розділу, що присвячений раціональному природокористуванню. Так само й географія повинна вирішувати свої проблеми, а при необхідності й проблеми, що стосуються її та екології. Якщо при розгляді сьогоденних проблем і в залежності від них називати науку, це буде недоречно. Згадаймо недалеке минуле – 70-ті роки ХХ ст. Проблеми меліорації були загальнонауковими. Для їх вирішення (а, можливо, й заради моди) науки перейменовували, добавляючи означення “меліоративна” як зараз “екологічна”, “еко” або “антропогенна”. Була і якийсь час активно розвивалась й

меліоративна географія. Де вона зараз? Чи не станеться щось подібне з екологічною географією? Безумовно, що на це питання дасть відповідь час. На мою думку, з антропогенною й екологічною географіями цього не станеться, бо надто тісно вони пов'язані з впливом людини на природу та, відповідно, впливом зміненої (антропогенної) природи на здоров'я людей. Галузеві ("антропо" й "еко") науки можуть зароджуватись і зникати, тому що вони вирішують часні проблеми. Антропогенна й екологічна географії вирішують більш загальні, фундаментальні проблеми, зокрема й галузевих наук. Обидві науки настільки взаємопов'язані між собою, що можуть розвиватися й зникнути лише одночасно.

Таким чином, антропогенна й екологічна географії хоча й різні, але тісно взаємопов'язані науки. Їх основи закладені ще наприкінці ХІХ ст., але активно розвиватись вони почали лише наприкінці ХХ століття. Антропогенна й екологічна географії ще не мають чітко сформованої структури, й це закономірно. Подальший їх розвиток мабуть сприятиме зближенню антропогенної й екологічної географій, що дасть змогу реальніше вирішувати як загальні географічні й екологічні проблеми, так і проблеми кожної науки зокрема. Це дослідження – лише один крок (скоріше постановка проблеми) до пізнання взаємозв'язків і взаємозалежності між науками, що зародились і розвиваються на стику інших наук. Я широ сподіваюсь, що не останній.

Література:

1. Антропогенні географія й ландшафтознавство в ХХ і ХХІ століттях. – Вінниця-Воронеж: Гіпаніс, 2003. – 236 с.
2. Воропай Л.И. Роль антропогенного фактора в развитии географической оболочки. – Черновцы: ЧГУ, 1975. – 74 с.
3. Вишневецький В.І. Антропогенна гідрологія: ставлення та перспективи розвитку. //Наук. записки ВДПУ. Сер. Географія. – Вінниця, 2003. – Вип. 6. – С. 15-20.
4. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобрежної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.
5. Денисик Г.І. Антропогенна географія й антропогенне ландшафтознавство. // Наук. записки ВДПУ. Сер. Географія. – Вінниця, 2001. – Вип. 1. – С. 5-14.
6. Ковальчук І.П. Антропогенна геоморфологія: історія, сучасний стан, проблеми й перспективи. // Наук. записки ВДПУ. Сер. Географія. – Вінниця, 2003. – Вип. 6. – С. 8-15.
7. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. – М.: Мысль, 1973. – 222 с.
8. Промышленная ботаника. – Киев: Наук. думка, 1980. – 257 с.

Summary:

Intercommunications and interdependence are considered between anthropological and ecological geography – sciences that were engendered at the end of 19, and develop only at the end of 20 ages. This description of two geographical divisions (two levels of differentiation) of particular a branch and co-operation of different branches of industry. The vexed question of selection of auxiliary ecology-geographical sciences is considered.

УДК 911.2:551.4

Валерій ПЕТЛІН

КОНСТРУКТИВНО-ЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЛАНДШАФТОЗНАВСТВІ

Сучасне ландшафтознавство являє собою розвинений науковий напрямок, з визначеною теоретичною та методичною основами, чіткою прикладною спрямованістю і, як не дивно, переважаючим описовим характером вихідних матеріалів. Тобто надії дослідників, які